

ATATÜRK DÖNEMİ GÖÇ VE İSKÂN POLİTİKALARI *

Elif Zülal SAYGIN**

Geliş/Received: 07.12.2021

Kabul/Accepted: 10.03.2022

ÖZET

Göç, canlıların yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla yaptıkları sosyal bir hareketliliklerdir. İnsanlar da buldukları coğrafyalardan çeşitli nedenlerle başka coğrafyalara göç etme arzusu ile hareket etmektedirler. 1877-1878 yılları arasında cereyan eden ve 93 harbi olarak adlandırılan Osmanlı- Rus savaşı sonrası kaybedilen topraklardan Anadolu'ya doğru bir göç başlamıştır. Kafkaslarda ve Balkanlarda sürekli devam eden bu göç olgusu bu sefer tersine göç hareketi ile karşılaşmıştır. Bu savaşın ardından yaşanmış olan Balkan Savaşları ve I. Dünya Harbi ise 1914-1918 yılları arasında meydana gelmiş ve göç hareketi bu savaşlar sonrasında da hızla devam etmiştir. 1919-1922 yılları arasında yine topraklarımızda meydana gelen Kurtuluş Harbi sonrasında sular durulmuş ve savaşın tarafları İsviçre'nin Lozan kentinde bir barış konferansı için toplanmıştır. Bu toplantı sonrası azınlıklar meselesi Türkiye ve Yunanistan arasında yapılmış olan 30 Ocak 1923 tarihli Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol ile açıklığa kavuşmuştur. 1923-1938 yılları arasında Yeni kurulan Türk Devleti ülkeye gelen yeni nüfusu homojen bir şekilde topraklarında dağıtabilmek amacıyla önemli iskân kanunlarını meclis görüşmelerinde müzakere etmiştir. Bu amaçla ilk olarak Lozan Antlaşması sonrasında Mübadele edilecek ahali işleri için Mübadele İmar ve İskân Vekâlet'ini meydana getirmişlerdir. Ayrıca çeşitli kanunlar ile iskân edilmiş olan muhacirleri her alanda faal hale getirmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada 1923-1938 yılları arasında Türkiye'nin Göç ve İskân Politikaları değerlendirilmiş, ayrıca bu tarihler arasında Türkiye'ye gelen göçmenlere de değinilmiştir. Bu bağlamda 362 Sayılı Kanun ve 885 Sayılı kanun Türkiye'nin İskân Politikasının belirlenmesinde önemli bir etkenlerinden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, İskân, Atatürk, Mübadele, Meclis

MİGRATION AND DEPOSIT POLICIES IN THE ATATÜRK PERIOD (1923-1938)

ABSTRACT

Migration is a social movement of living things in order to survive. People also move from their geographies with the desire to migrate to other geographies for various reasons. After the Ottoman-Russian war, which took place between 1877-1878 and called the 93 war, a migration towards Anatolia started from the lost lands. This migration phenomenon, which continues continuously in the Caucasus and the Balkans, has encountered reverse migration this time. The Balkan Wars and the First World War, which took place after this war, took place between 1914-1918 and the migration movement continued rapidly after these wars. After the War of Independence, which took place in our lands between 1919-1922, the waters calmed down and the parties of the war gathered for a peace conference in Lausanne, Switzerland. After this meeting, the issue of minorities was clarified with the Convention and Protocol on the Exchange of Turkish and Greek Populations between Turkey and Greece dated January 30, 1923. Between 1923 and 1938, the newly established Turkish State negotiated important settlement laws in parliamentary meetings in order to distribute the new population homogeneously in its territory. For this purpose, after the Treaty of Lausanne, they created the Ministry of Population Reconstruction and Settlement for the people's jobs to be exchanged. In addition, they tried to make the immigrants, who were settled by various laws, active in every field. In this study, Turkey's Migration and Settlement Policies between the years 1923-1938 were evaluated, and also the immigrants who came to Turkey between these dates were mentioned. In this context, Law No. 362 and Law No. 885 have been an important factor in determining Turkey's Settlement Policy.

Key Words: Immigration, Settlement, Atatürk, Exchange, Parliament

* Bu makale Atatürk Dönemi Göç ve İskân Politikaları (1923-1938) isimli Yüksek Lisans Tez'inden üretilmiştir.

** Yüksek Lisans Mezunu, ezaslan027@gmail.com, orcid.org/0000-0002-1743-9306

GİRİŞ

Göç, insanların varlıklarını sürdürmeye başladıkları zamanlarından günümüze kadar var olagelen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumların kaderinin belirlenmesinde çok önemli bir yere sahip olan göç olgusu kimi zaman da tarihin kaderini değiştiren olayları da meydana getirmiştir. Bu da toplumların ilköğretilerden bu yana bir göç stratejisi oluşturmalarını zaruri kılmıştır. Tarih boyunca bütün devletlerin kendilerine özgü göç stratejileri olmuştur. Bu strateji dönemin ve coğrafyanın etkilerine göre değişmiş ve değişmeye devam etmektedir.

İnsanların göç etmelerine neden olan etmenlerin başında yaşam kaynağına yakın olma arzusu gelmektedir. İlk insanlar avcı-toplayıcı bir yaşam sürdürdüklerinden sürekli hareket halinde olmuşlardır. Yaşam kaynağı aramalarının yanı sıra, doğanın sebep olduğu; iklim değişiklikleri, doğal afetler, kuraklık, açlık gibi faktörler etkili olduğu gibi, beşerî faktörlerden olan savaşlar da insanların göç etmelerine sebep olmaktadır. Bu kitlesel hareketlerde insanlar iç-dış veya gönüllü-zorunlu olmak üzere farklı tanımlamalarla göç etmektedirler. İç göçler, ülke içerisinde kırsaldan kente, kentten kırsala veya şehirler arasında yapılan göçleri kapsarken (Ed.Perruchoud & Jillyanne, s. 43), dış göçler ise devletin kendi sınırları dışına yapılan göçleri kapsamaktadır (Baklacioğlu Özgür, 2010, s. 131). Gönüllü göçler ve zorunlu göçler de ise kişinin isteğine ya da isteğine bakılmaksızın yapılmaktadır.

Bir imparatorluk hüviyetine ve geniş sınırlara sahip olmuş olan Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla gerek kaybedilen topraklardan gerekse de Anadolu'da bulunan azınlıklar nedeniyle ciddi bir göç sorunu meydana gelmiştir. Bu durum hem Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde hem de yıkılan Osmanlı Devleti'nin küllerinden yeniden doğan Yeni Türkiye Cumhuriyeti için ciddi bir sorun olarak karşısına çıkmıştır. Cumhuriyetin erken yıllarında yeni devletin ilgilenmesi gereken konuların başında göç meselesi gelmiştir. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları ve bilhassa Atatürk döneminde meydana gelen göçler ve bu göçlere karşı alınan tedbirler ele alınmıştır. Atatürk dönemi göç ve iskân politikaları incelenirken hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Arşivlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca dönemin basını ve bu dönemde ele alınan birinci el kaynaklar da kullanılmıştır.

1. LOZAN BARIŞ ANTLAŞMASI'NDA MÜBADELE SORUNU

Kurtuluş Savaşımızın başarı ile sonuçlanmasının ardından Türk heyetinin Lozan kentinde barış görüşmelerine çağrılmış olması Türk tarihinin kırılma noktalarından birini teşkil etmektedir (Saygın, Kâzım Karabekir ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, 2020, s. 1098). Bu kırılma noktasının başlangıcında Saltanatın kaldırılması önemli bir yer tutmaktadır. Saltanatın kaldırılmasının ardından Lozan'a İsmet İnönü liderliğinde katılan Türk hükümetini çözülmeyi bekleyen bir dizi sorun beklemekteydi. Bunlardan biri de mübadele konusuydu. Lozan'a gidecek olan heyete Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından on dört maddeden oluşan bir talimat verilmiştir. Bu talimatlar içerisinde azınlıklar konusunda mübadelenin yapılması gerektiği belirtilmiştir (Şimşir B. N., 1990, s. XIV). TBMM heyetine verilen talimatname bu şekilde iken Lozan'da mübadele konusunun gündeme gelmesine sebep olan gelişme Yunanistan'a Kurtuluş Savaşı'nın ardından yoğun bir Rum göçünün başlamış olmasıdır. Yunan hükümeti ülkeye doğru yapılan bu göç hareketini kontrol etmekte zorlanınca Milletler Cemiyeti'ne başvurmuş ve Milletler Cemiyeti Dr. Fridlof Nansen'i göçmen sorununu çözmesi için görevlendirmiştir. Dr. Nansen 12 Ekim'de İstanbul'da Ankara Hükümeti temsilcisi olan Hamit Bey ile görüşmüş ve bu görüşmenin sonucunda Ankara Hükümetine üç öneride bulunmuştur (Çelebi, 1999) (Karataş, 2004). Bu öneriler şu şekilde olmuştur;

- "Yunanistan'daki Müslümanlarla, Anadolu'daki Rumların değiştirilmesi
- İstanbul'daki Rumların değişim dışı tutulmaları,

Değişimin isteğe bağlı olması ve barış koşullarının saptanmasını beklemeden hemen başlanması" (Biçici, Lozan Barış Antlaşması ve Göç, 2019, s. 200). Dr. Nansen iki hükümete de durumu bildirmiş ve artık son söz konferansta alınacak kararlara bırakılmıştır. İşte bu gelişmelerin ardından 1 Aralık 1922 tarihinde Lozan'da Lord Curzon başkanlığında yapılan toplantıda, nüfus mübadelesi konusu gündeme gelmiştir. Lord Curzon toplantıyı bu sebeple yaptığını da konuşmasında belirtmiştir (Peker, 2005, s. 1018). Yine bu oturumda Dr. Nansen 'de söz almış ve konuşmasında: "Yakın Doğu'da halkların iç içe girmişlikten kurtarılmasının barışın kurulmasını ve nüfus

mübadelesinin yer değiştirmelerin yaratmış olduğu ekonomik sorunlara en etkin bir çözüm olacağını” (Kiracı, 2006, s. 14) savunmuş ve raporunu bu oturumda okuyarak mübadelenin gerekliliğini ve iki hükümetinde ekonomik problemlerini gündeme getirerek mübadelenin bir an önce yapılması gerektiğini söylemiştir (Bozdağlıoğlu, 2014, s. 16). İsmet Paşa, toplantıda esirler konusunun yerine mübadele konusunun gündeme gelmesine şaşırılmış ve bu konu hakkında ki görüşlerinin azınlıklar konusu dâhilinde konuşulduğunda söyleyeceğini sözlerine eklemiştir. İsmet Paşa, konu hakkında konuşmaların devam etmesi üzerine, görüşlerini genel hatları ile açıklamıştır (Meray, 2001, s. 122-124). Yunanları acınacak durumda gösteren Lord Curzon’a karşı İsmet Paşa, Rumların daha kötü durumda olduğunu eleştirerek durumun ekonomik boyutundan çok insani boyutuyla değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Kara, 2005, s. 190). İsmet Paşanın açıklamalarının ardından konuyu görüşmek amacıyla alt komisyonlar kurulmasına karar verilmiştir. Bu 3 alt komisyon ise şunlardır:

- Sivil tutsaklar sorunu
- Savaş tutsakları sorunu
- Nüfus mübadelesi sorunu

Nüfus mübadelesi komisyonunun en önemli konusu olmuştur. İtalyan temsilci Montogna alt komisyonun karşılaştığı sorunları anlatmış ve iki hükümet de mübadelenin başarılı olamayacağını iddia etmiştir. Yapılan görüşmeler üzerine, Batı Trakya Müslüman nüfusu ile İstanbul’un Rum nüfusunun mübadele dışı tutulması kararlaştırılmıştır (Meray, Lozan Barış Konferansı (Tutanaklar ve Belgeler), 2001, s. 322-323). Bunun ardından da mübadelenin zorunlu ya da gönüllü mü olacağı konusu ortaya atılmıştır. Yunan heyeti mübadelenin gönüllü olmasını teklif etmiştir ve bu karara Türk heyeti ile birlikte Lord Curzon’da karşı çıkmıştır (Güner, 2017, s. 24). Komisyon kararı olarak mübadelenin zorunlu olmasına karar verilmiştir (Meray, 2001, s. 323).

Yapılan görüşmeler neticesinde 23 Ocak 1923 tarihli alt komisyonda görüş birliğine varılmış ve sivil rehinelere geri verilmesi ve savaş tutsaklarının da iadesine dair bir anlaşmayla birlikte nüfus mübadelesine ilişkin sözleşme metni ortaya konmuştur (Meray, Lozan Barış Konferansı (Tutanaklar ve Belgeler), 2001, s. 2). 30 Ocak 1923 tarihinde Türk- Rum Ahalinin Değişimine dair Nüfus Mübadelesi ve Protokolü Türk tarafından İsmet Paşa, Dr. Rıza Nur Bey ve Hasan Bey, Yunan tarafını temsilen ise E.K. Venizelos ve D. Caclamenos tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir (Saygın, 2021, s. 1440). Bu antlaşma on dokuz maddeden oluşmaktadır (Arı, 2000, s. 18). Gelen mübadiller için Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmuş ve bu vekâlete özel bir bütçe ayrılmıştır. 366 sayılı kanunla Mübadele, İmar ve İskân Vekâlet’inin teşkilat yapısı ve Bütçesi belirlenmiştir. Bu kanuna göre vekâlete 6.095.083 lira tahsil edilmiştir (Mübâdele, İmâr ve İskan Vekaletinin Teşkilât ve Masrafı Hakkında Kânûn, 1923).

Mübadele için bir iskân planı belirlenmiş ve bu iskân planına göre sekiz alan belirlenmiştir.

Tablo 1.

Mübadele öncesinde iskân planı (Tevfik, 2017, s. 52)

Birinci Alan	Samsun ve havalisi
İkinci Alan	Adana ve havalisi
Üçüncü Alan	Malatya ve havalisi
Dördüncü Alan	Amasya, Tokat, Sivas ve havalisi
Beşinci Alan	İzmir, Manisa, Menteşe ve Denizli havalisi
Altıncı Alan	Çatalca, Tekfurdağı, Niğde ve Karaman havalisi
Yedinci Alan	Antalya, Silifke ve havalisi
Sekizinci Alan	Ayvalık, Edremit, Mersin ve havalisi

Tablo 2.

İskân planının son şekli

Birinci Alan	Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Tokat, Çorum
İkinci Alan	Edirne, Gelibolu, Kırkkilise, Çanakkale, Balıkesir
Üçüncü Alan	Balıkesir
Dördüncü Alan	İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon
Beşinci Alan	Bursa
Altıncı Alan	İstanbul, Çatalca, Zonguldak
Yedinci Alan	İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya
Sekizinci Alan	Antalya, Isparta, Burdur
Dokuzuncu Alan	Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir
Onuncu Alan	Adana, Mersin, Silifke, Maraş

Antonios Pavlids'in "Yunan Kaynaklarına Göre Mübadele Meselesi (1918-1930)" adlı tezinde verilen bilgilere göre iskân planının son şekli Tablo 2'de verildiği şekilde olmuştur (Pavlidis, 1997, s. 33). Bu planlarda küçük değişiklikler yapıldığı görülmektedir.

Mübadele öncesinde mübadiller ülkeye gelmeden önce nereden geldikleri, yerleştirilecekleri yerler, sayıları ve meslekleri de verilmiştir. Tablo 3'te verilen bilgiler aşağıdaki gibidir (Tevfik, 2017, s. 53).

Tablo 3.

Geldikleri Yer	Sayıları	Meslekleri	Toplam	Yerleştirildikleri Yer
Drama- Kavala	30.000	Tütüncü	30.000	Samsun
Serez	20.000	Tütüncü	40.000	Adana
	15.000	Çiftçi- Bağcı		
	5.000	Zeytinci		
Kozani- Grebene- Naslic- Kesriye	2.500	Tütüncü	22.500	Malatya
	15.000	Çiftçi- Bağcı		
	5.000	Zeytinci		
Kayalar- Karaferye- Vodine- Katerini-	3.000	Tütüncü	43.000	Amasya Tokat
	25.000	Çiftçi- Bağcı		

Alosonya- Langada- Demirhisar- Gevgeli	15.000	Zeytinci		Sivas
Zeytuncu- Drama- Kavala- Selanik	20.000	Çiftçi- Bağcı	64.000	Menteşe
	40.000	Zeytinci		Manisa
	4.000	Tütüncü		İzmir Denizli
Kesendire- Polizoz- Sarisaban- Avrethisar- Nevrokopi	20.000	Zeytinci	90.000	Çatalca
	55.000	Çiftçi-Bağcı		Tekirdağ
	15.000	Zeytinci		Karaman Niğde
Preveza- Yianya	15.000	Çiftçi-Bağcı	55.000	Antalya
	40.000	Zeytinci		Silifke
Midilli- Girit	30.000	Çiftçi-Bağcı	50.000	Ayvalık
	20.000	Zeytinci		Edremit Mersin

Bu tabloda dikkat çekici nokta gelen mübadillerin yerleştirildiği bölgelerin Türkiye’de mesleklerini devam ettirebileceği yerlerin olmasıdır. Böylece mübadillere iş imkânı sağlandığı gibi ülkede de tarım faaliyetleri kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır.

Mübadillerin ülkeye getirilmeye başlamasının ardından ilk kabileler Selanik ve Kavala gibi liman kentlerinden gelmiştir. Liman kentlerinde yığılmış olan birçok Türk ailesinin perişan halde yaşamaları mübadelenin buradan başlamasına neden olmuştur (Ağanoğlu, 2017, s. 321-322).

17 Temmuz 1923 yılında mübadillerin yanlarında getirecekleri eşyalar ile ilgili “*Ahali Mübadelesi, Mukavelesinin Tatbikine Dair Talimat*” yayımlanmıştır. Buna göre “*göçmenlerin eşyaları beş nüfusa kadar aileler için 250 kilo, beş nüfustan fazla olanlar için ise 500 kilo ve tek nüfuslar için 100 kiloya kadar ücretsiz taşınacağı belirtilen miktarların üzerine ise ekstra ücret alınacağı belirtilmiştir.*” Talimatname bu şekilde iken mübadilleri getirecek olan gemilerin ihalesi ilk olarak İtalyan Lyod Tristino Vapur Kumpanyası tarafından kazanılmış ancak Türk Vapur Birliği dururken yabancı bir kumpanyanın kazanması ülkede tepkiyle karşılanmıştı. Bu sebeple Türk Vapurcular Birliği ile anlaşma sağlanmıştır. (Demirtaş, 2008, s. 19-20). Göçmenler ülke sınırlarına geldikten sonra önceden günümüzde Kızılay olarak bilinen Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından muayene edilip ülkeye öyle kabul ediliyordu. Türkiye’den dönen gemiler beraberlerinde Rum göçmenleri de Yunanistan’a taşımaktaydı (Ağanoğlu, 2017, s. 321-322). Türklerin ülkeye gelirken yoldaki ihtiyaçları Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından karşılanırken, Yunanistan’a giden Rumların ihtiyaçları ise 7 farklı Amerikan teşkilatı tarafından karşılanmaktaydı. Buna rağmen Milletler Cemiyeti, Yunan Milli Bankası başkanına altı milyon sterline kadar uzun vadeli borç verebileceklerini beyan etmişlerdir (Çapa, 1990, s. 49). Türk tarafında ise her şey imkanlar doğrultusunda yapılmıştır. Bunun için her detayı düşünülen bir talimatname 25 Kasım 1923 tarihinde yayımlanmıştır. Talimatnameye göre “*muhacirlere karantina merkezlerinde, sabahları ekmek, çay akşamları ise etli ekmek; Karantina merkezlerinden ihraç iskelelerine kadar yolda, ekmek ve katık; ihraç iskelelerinde ki misafirhanelerde sabahları ekmek ve çay, akşamları etli ekmek; yollarda, ekmek ve katık; iskân tarihinden itibaren iki ay süreyle yalnız ekmek veya un, gerektiği zaman bunların bedeli de verilecekti*” (Biçici, Lozan Barış

Antlaşması ve Göç, 2019, s. 203). Böylece mübadiller yerleşene kadar mağdur olmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Göçmenlerin sadece yiyecek ihtiyaçları için değil geçici barınma yerleri için de gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Böylece 28 Kasım 1923 tarihinde Misafirhaneler Talimatnamesi yayınlanmıştır. Bu talimatname ile;

- A- İhraç İskelelerinde
- B- Konak Yerlerinde
- C- İskân Mıntıklarında: Açılacak olan muhacirin misafirhanelerinin açılış şartları ve idaresi hakkında bilgiler içermektedir.

Bu talimatnamenin ilk iki maddesinde emval-i metruke olarak ifade edilen terkedilmiş evlerin askeriye alınacak olan yatak ve yorgan gibi eşyalar ile misafirhaneler yapılacağı belirtilmiştir. 3. Maddede yine Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından revirlerin açılacağı, 4. Madde ile misafirhanelerin kaynaklarını Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bölgenin ileri gelenleri ve bu imkânların olmadığı yerlerde ise hükümet tarafından karşılanacağı kararlaştırılmıştır (İskan Tarihçesi, 1932, s. 19-20).

1924 yılında çeşitli bölgelerde kurulan misafirhanelerin listesi aşağıdaki tabloda verilmiştir (Erdal, 2018, s. 101).

Tablo 4.

Misafirhanelerin Bulunduğu Bölge		Yatak Kapasitesi
İstanbul	Ahırkapı	2.000
	İplikhane	1.000
	Çatalca	300
Gelibolu		500
Menteşe (Muğla)	Güllük (İskele)	300
	Bodrum (İskele)	200
	Marmaris (İskele)	250
	Fethiye (İskele)	500
Çanakkale		300
Erdek (İskele)		1.000/1.500
Samsun		3.000
Edirne (Karaağaç)		1.000
Toplam Yatak Kapasitesi		10.350/10.400

Antonios Pavlidis'in Diplomat A. Pallı'dan aktardığı bilgilere göre Yunanistan'dan Türkiye'ye 347.582 göçmen gelmiştir. Gelen göçmenler ise Makedonya, Epir, Teselya, Girit ve Ege Adalarından gelmiştir (Pavlidis, 1997, s. 31-32).

1924-1933 yılları arasında ülkeye gelen mübadillerin listesi ve bunlara verilen taşınmazlar aşağıdaki tabloda verilmiştir (Ağanoğlu, 2017, s. 331-332).

Tablo 5.

Sıra No	İller	Aile Ad.	Nüfus	Ev	Dükkan	Arsa	Toprak (Dönüm)	Bağ (Dönüm)	Bahçe (Dönüm)
1	Adana	1.640	5.862	1.640	344	41	45.187	2.870	84
2	Afyon K.H.	109	358	74	-	-	3.472	-	58
3	Aksaray	1.076	3.186	747	22	-	13.561	2.178	2.273
4	Amasya	475	2.087	448	43	5	14.887	1.549	-
5	Ankara	185	925	135	159	56	16.426	286	290
6	Antalya	1.087	4.015	1.033	228	-	106.780	939	-
7	Aydın	2.264	8.312	1.893	201	144	97.256	-	12.466
8	Balıkesir	7.541	25.515	7.018	1.583	958	131.540	606	906
9	Bilecik	771	2.665	-	-	-	11.308	2.696	3.393
10	Bolu	14	122	5	9	-	3.131	-	-
11	Burdur	102	380	98	8	-	2.403	330	57
12	Bursa	7.082	31.558	5.317	719	1.544	150.221	4.445	33.885
13	Çanakkale	2.143	9.646	2.709	152	8	87.894	1.091	3.492
14	Çankırı	2	5	2	-	-	-	-	6
15	Çorum	428	1.680	181	83	42	18.697	297	150
16	Cebelibereket	502	2.396	486	48	16	13.482	-	960
17	Denizli	490	1.740	193	141	-	14.511	-	-
18	Diyarbakır	3	8	2	4	-	296	-	-
19	Edirne	10.354	24.705	10.354	128	243	400.334	11.998	3.485
20	Elâzığ	174	651	174	-	-	11.484	-	-
21	Erzincan	272	945	272	-	-	11.805	-	-
22	Eskişehir	855	1.214	186	29	214	4.633	1	-
23	Gaziantep	119	438	117	-	-	8.082	-	-
24	Giresun	216	832	214	39	-	938	-	6.118
25	Gümüşhane	17	130	839	-	-	11.191	-	-
26	İçel	143	543	143	16	-	5.674	-	32

27	İzmir	13.234	62.947	5.000	3.000	-	1.000.000	5.000	5.000
28	Isparta	264	984	254	39	-	6.281	830	193
29	İstanbul	8.610	33.328	2.553	2.000	-	937.441	12.158	-
30	Kastamonu	97	333	94	24	-	771	13	-
31	Kayseri	1.644	6.150	1.640	119	-	65.244	3.721	3.008
32	Kırklareli	4.729	19.739	4.437	192	-	151.069	3.005	-
33	Kocaeli	5.071	17.074	1.688	295	27	111.218	-	-
34	Konya	1.021	4.023	1.021	156	-	33.858	32	492
35	Kütahya	176	669	139	64	3	4.145	-	-
36	Malatya	1	4	1	-	-	-	-	-
37	Manisa	3.662	15.468	2.349	155	423	45.572	22.893	798
38	Maraş	103	842	103	-	-	5.000	1.711	274
39	Mersin	803	3.091	680	115	11	23.264	1.075	942
40	Muğla	647	2.401	641	99	-	27.040	-	89
41	Niğde	3.969	15.750	-	120	-	134.709	-	-
42	Ordu	332	1.438	389	178	148	21.174	-	24
43	Samsun	6.288	23.454	4.209	511	544	112.997	-	-
44	Sinop	225	920	204	41	-	8.202	-	24
45	Sivas	486	1.918	288	15	-	25.636	-	-
46	Şebinkarahisar	1.425	5.617	1.515	-	-	58.450	-	-
47	Tekirdağ	6.430	23.221	3.179	361	266	290.571	18.878	1.722
48	Tokat	1.630	6.209	1.325	25	-	75.868	-	-
49	Trabzon	77	393	77	65	-	590	-	-
50	Urfa	1	3	1	-	-	-	-	-
51	Yozgat	1.113	3.911	698	67	3	56.731	4	80.100
52	Zonguldak	207	938	207	9	-	1542	-	3
Toplam		99.709	380.243	66.872	11.609	4.996	4.482.567	98.606	160.300

Atatürk Dönemi olarak nitelendirilen 1923-1938 yılları arasında ülkeye sadece Yunanistan'dan göçmen gelmemiştir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye de göçler olmuştur. Bulgar göçleri sadece 1938'e kadar sürmemiş 1925'ten 1989 yılına kadar sürmüştür. Balkanlardan yapılan bu göç hareketlerinin yaşanmasında en büyük etken 93 harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı ve Balkan Savaşlarıdır. Bu savaşlar sırasında ve sonrasında Türk halkına yapılan baskı ve zulümler sonrası muhacirler ülkeye gelmeye başlamıştır (Ağanoğlu, 2017, s. 73-91). 93 harbinin bitmesinin ardından Bulgaristan'da kurulan Bulgar Prenslığı ulus bir devlet kurma düşüncesi ile harekete geçmiş ve

böylece nüfus yapısını değiştirmeye gitmiştir. Bulgar nüfusu içerisinde %53'lük bir dilime sahip olan Türkler ise ulus devlet kurma düşüncesinin önündeki en büyük engeldi. Bunun sonucunda Türkler Bulgaristan'dan zorla göçe tabi tutulmuşlardır (Çeçen, 2016, s. 11).

Balkanlarda zulüm sadece 93 harbinde değil Balkan Savaşlarında da devam etmiştir. Leon Troçki Balkan Harbinde gelişmeleri yakından takip eden bir gazeteci olup, yapılan zulmü eleştirip Bulgar üst yöneticilerinden olan Petko Todorov'a bir mektup yazmıştır. Mektubunda ise Rodop mıntikasında bulunan bir Pomak köyünün Bulgar askerler tarafından, o köyde bulunan kadın, çocuk herkesin evlerinin yakılıp yıkıldığını belirtmiş ayrıca Dimotike'de bir süvari bölüğünün silahı olmayan Türkleri suyun içerisine doğru sürüklemişler ve yaban ördeklerine ateş eder gibi ateş ettiklerini yazmıştır (Troçki, 1995, s. 328-329).

1934 yılında yapılan bir haberde Bulgaristan'dan birçok Pomak ailesinin Yunan toprağına iltica ettiğini ve Türkiye'ye gelmek üzere Bulgaristan'dan geldiklerini belirten göçmenleri Bulgar hükümeti Pomakları Bulgar sayarak göçlerine mâni olmaya çalışmıştır. Bunun üzerine ise muhacirler gizli yollardan Yunanistan üzerinden Türkiye'ye ulaşmaya çalışmışlardır (Akşam Gazetesi, 1934, s. 2). Pomakların bu zorlu yolculukları 16 Mayıs'ta tekrar gazetelere konu olmuş bu haberde ise Yunanistan'a gizlice geçmeye çalışan 8 kişilik Pomak grubundan 4 kişinin, Bulgar hudut muhafızları tarafından öldürüldüğü yazılmıştır (Akşam Gazetesi, 1934, s. 2).

Türk aileleri 1934 yılının 5 Ağustos gecesi, Bulgarlar tarafından saldırıya uğramış evleri taşta tutulmuştur. Evden çıkamayan aileler sabah kapılarında "*Türkleri daha burada tutacak mısınız?*" yazılı not bulmuşlardır (Akşam Gazetesi, 1934, s. 1-2). Verilen bu haberlerden de anlaşılacağı üzere Türklerin göç etmekten başka çarelerinin kalmadığı görülmektedir. Osmanlı Döneminde savaşlardan sonra gerçekleşen göç hareketleri Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'ye yönelik göç hareketleri diplomatik olaylardan sonra gerçekleşmiştir. 18 Ekim 1925 tarihinde yapılan Türkiye Bulgaristan Dostluk Antlaşması buna örnek olmaktadır (Çeçen, 2016, s. 12). Bu antlaşmaya ek olarak bir Genel Protokol imzalanmış bu protokol ile Türkiye'de ve Bulgaristan'da yaşamış olan Türk ve Bulgar azınlıkların tanımı yapılmış ve 1912 yılında Osmanlı yurdunda doğmuş olup da anlaşmanın imza edilmiş olduğu, 18 Ekim 1925 tarihine kadar Bulgaristan'a göç edip bu ülkenin vatandaşlığını alan kişiler Bulgar sayılacak, aynı şekilde Bulgaristan'da doğup anlaşma vaktine kadar Türkiye'ye göç etmiş olanlar ise Türk vatandaşı sayılacaktır (Bıçaklı, 1988, s. 86). 1923-1938 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen miktarı aşağıdaki tabloda verilmiştir (Çeçen, 2016, s. 14).

Tablo 6.

Yıllar	Göçmen Sayısı
1923-1933	101.507
1934	8.682
1935	24.968
1936	11.730
1937	13.490
1938	20.542

Tabloda da görüldüğü üzere anlaşmanın imzalandığı ilk on yıl içerisinde Türkiye'ye Bulgaristan'dan kitlesel göçler olmuş daha sonra ki yıllarda ise göçmen sayısında düşüşler olmuştur.

93 Harbi Bulgaristan'dan olduğu gibi Romanya'dan da Türkiye'ye göçlere sebep olmuştur. Romanya'da Ruslar başta olmak üzere bazı Avrupa ülkeleri bölgedeki etnik ve dini farklılıklardan yararlanarak bölgede ayrılıkçı düşünen gruplar desteklenmiştir (Yıldırım & Sofuoğlu, 2012, s. 93).

Romanya ile Türkiye arasında, Lozan Konferansında Ada- Kale sorunu gündeme gelmiştir. Ada- Kale'nin Romanya'ya bırakılması teklif edilmiştir. Ada-Kale Demirkapı Barajı altında kalmadan önce Tuna Nehri üzerinde yer alan ve o dönemde Türk nüfusunun kendine yaşam alanı oluşturduğu bir ada olmuştur (Bozkurt, 2019, s. 28). Ada o dönemlerde Türkiye için stratejik bir öneme sahiptir. İşte bu sebeple Ada-Kale hakkında İsmet Paşa'ya Lozan'da bu bölgenin bırakılmaması için telgraflar gönderilmekteydi. 27 Kasım 1922'de Hüseyin Rauf Bey'den gelen telgrafta, Tuna Nehri'ndeki Ada-Kale'nin Berlin Muahedesi ile Türklere bırakıldığını ve tamamen Türklerin olduğu ada hakkında aleyhte karar verilmesine engel olunmasını talep etmiştir (Şimşir B. N., 1990, s. 135). Lozan'da yapılan görüşmeler ve Türk heyetine gelen telgraflar sonucunda Ada-Kale konusu 4 Haziran 1923 tarihli oturumda çözülmüş ve İsmet Paşa barışın sürdürülebilmesi adına Ada-Kale'de fedakarlığa gitmiş ve böylece Lozan antlaşmasının imzalandığı gün Ada-Kale'deki tüm haklardan vazgeçilmiştir (Meray, 2001, s. 153).

Türk-Roman göçlerini 1923-1933 ve 1934-1938 arasında iki gruba ayırabiliriz. 1923- 1933 yılları arasında olan göçlerde, Romen Hükümetinin 1924 tarihli İstimlak Kanununu uygulamaya başlaması ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı Dobruca bölgesine Ulahları yerleştirmeye başlaması üzerine Türkiye'ye Romanya'dan göçler başlamıştır. Romanya'dan gelen göçmenler Türk hükümetinden yardım talep etmişlerdir. Bu göçmenlerin çoğu serbest göçmen statüsünde olup istedikleri bölgeye yerleşmişlerdir (Ağanoğlu, 2017, s. 399-400). Bu göçmenler serbest göçmen statüsünde olduğundan kayıtlara geçmemiş ancak Önder Duman'dan aktardığımızı göre bu dönemde 33.852 kişi göç etmiştir (Duman, 2016, s. 498).

1923-1938 YILLARI ARASINDA ÇIKARILAN İSKÂN KANUNLARI

Özellikle Lozan Anlaşmasının imzalanmasından sora ortaya çıkan dış göç ve mübadele sorunu Türkiye Cumhuriyeti'nin bir dizi önlem almaya itmiştir. Bu dönemde özellikle Türkiye'ye gelen soydaşların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve göçten en az şekilde etkilenmelerini sağlamak için meclis çatısı altında yoğun çalışmalar yapılmış ve bir dizi kanun ile göç sorunu koordine edilmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki tabloda da göçe maruz kalanların sorunlarının çözümü için çıkarılan bir dizi yasa ve kararlar listelenmiştir.

- 368 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Kanunu ve Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti
- 627 Sayılı 1341 Senesi Muvazenei Umûmiye Kanunu /İskân Müdüriyeti Umûmiyesi Bütçesi
- 885 Sayılı İskân Yasası
- 997 Sayılı Büyük Millet Meclisi Bütçesiyle Maliye, Bahriye Vekâletleri ve İskân Müdüriyeti Umûmiyesinin 1926 Senesi Maliyesi Bütçelerinde Münakele İcrasına Dair Kanun
- 1097 Sayılı Bazı Kişilerin Doğu Bölgelerinden Batı İllerine Nakli Kanunu
- 1456 Sayılı 1929 İskân Umum Müdürlüğü Bütçesi Kanunu
- 1507 Sayılı 1111 Numara ve 2 Haziran 1927 Tarihli Askerlik Mükellefiyeti Kanununun 2'nci Maddesinin 5'nci fıkrası ile 35'nci maddesinin (H) fıkrasını ve 885 numara ve 3 Mayıs 1926 tarihli iskân kanununun 11'nci maddesini muaddil kanun
- 2263 Sayılı 31 Mayıs 1926 Tarih ve 885 Numaralı İskân Kanununun 3. Maddesine Bir Fıkra İlâvesine Dair Kanun
- 2371 Sayılı İskân Kerestelerinden Kalmış Olanların Satılarak Bedellerinin Dâhiliye Bütçesine Tahsisat Olarak İlâvesi Hakkında Kanun
- 2510 Sayılı İskân Kanunu
- 2650 Sayılı İskân Kanununun 44.Maddesine Bir Fıkra İlavesine Dair Kanun
- 2837 Sayılı İskân Hakkındaki 2510 Sayılı Kanun'a Ek Kanun
- 2848 Sayılı İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun
- 2849 İskân İşlerinin Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekillğine Devrine ve Ayrı Bir Bütçe ile İdare Olunmasına Dair Kanun
- 3123 İskân Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Olan 2848 Sayılı Kanun'a Müzeyyel Kanun
- 3371 Sayılı İskân Kanuna Ek Kanun

1923-1938 Yılları Arasında Çıkarılan Muhacir Kanunları

- 675 Sayılı Mahalli İskânlarını Bilamezuniyet Tedbil Eyleyen Muhacir ve Mültecilerle Aşair Hakkında Kanun
- 1331 Sayılı Mübadil, Gayri Mübadil, Muhacir ve saireye Kanunlarına Teyfikân Teffiz veya Adiyen Tahsis Olunan gayrimenkul Emvalin Tapuya Raptına Dair Kanun
- 1407 Sayılı Mübadil, gayri mübadil, muhacir vesaire kanunlarına teyfikân tahsis olunan gayrimenkul emvalin tapuya raptına dair 28 Mayıs 1928 tarih ve 1331 numaralı Kanuna müzeyyel Kanun
- 2396 Sayılı Muhacir ve Mültecilerin Gümrük Muafiyeti Hakkında Kanun
- 2502 Kars Vilâyeti ile Bayazıt, Erzurum ve Çoruh Vilayetlerinin Bazı Parçalarında Muhacir ve Sığıntıların Yerleştirilmesi ve Yerli Çiftçilerin Topraklandırılması Hakkında Kanun

1923-1938 Yılları Arasında Çıkarılan Mübadele Kanunları

- 352 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti İhdasına Dair Kanun
- 488 Sayılı Mübadeleye Tabi Ahaliye Verilecek Emval-i Gayrimenkule Hakkında Kanun
- 512 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinin Teşkilat ve Masarifi Hakkında Kanun
- 529 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinin Lağvı ile Vezâifinin Dâhiliye Vekâletine Devri Hakkında Kanun
- 1771 Sayılı Mübadele ve Teffiz İşlerinin Katî Tasfiyesi ve İntacı Hakkında Kanun
- 1866 Sayılı Mübadele ve tevfiz işlerinin katî tasfiyesi ve intacı hakkındaki 19.3.1931 tarih ve 1771 numaralı kanuna müzeyyel kanun
- 1973 Sayılı Muhtelit mübadele komisyonu bitaraflar heyetinde inhilâl eden azalığa bir yenisinin intihab edilmesine ve bitaraflara mevdu vezâifi ahdiyenin sureti ifasına dair teati edilen notaların tasdiki hakkında kanun

2. ATATÜRK DÖNEMİ ÇIKARILAN KANUNLARIN MAHİYETİ VE ÖNEMİ

Savaş yıllarının ardından ülkede kalan nüfus ve ülkeye gelen muhacirlerin yerleştirilmesi ve daha da önemlisi ülkede milli bir kültür oluşturma çabalarının bir sonucu olarak bir dizi yenilik ve düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerden biri de incelemiş olduğumuz 1923-1938 yılları arasında çıkarılan iskân kanunlarıdır. Çıkarılmaya çalışılan kanunlar ile genel anlamda nüfusu düzenlemek, asayiş sağlamaya ve bu vesileyle de ülkede Türk kültürüne bağlı homojen bir yapı elde etmeye çalışılmıştır.

Daha önce de belirtildiği üzere Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasının ardından Lozan'da yapılan barış konferansında Türk ve Yunan hükümetleri arasında bir mübadele protokolü imzalanmış ve bu protokol sonucunda iki millet arasında nüfus değişimi yaşanmıştır. Ülkeye gelen bu nüfusu kontrol etmek amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemelerden biri de 368 sayılı Mübadele, İmar ve İskân Kanunu ve Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti kanunu olmuştur (365 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Kanunu, 1339). Aslında mübadele işlerine Osmanlı Devleti'nden kalan Muhacirin Müdüriyeti bakmaktaydı. Ancak aksaklıkların meydana gelmesinin ardından yeni bir vekalet ihtiyacı duyulmuş ve böylece 368 sayılı kanun ihtiyacı halinde meydana getirilmiştir (Yıldırım A. , 2004, s. 24). Bu vekaletin kurulması teklifini Zonguldak mebusu Tunalı Hilmi Bey yapmıştır. Ancak Layiha Encümeni bu teklifi Kanun-i Esasiye muhalif olduğu gerekçesiyle geri çevirmiştir. Ancak Tunalı Hilmi Bey dışında diğer vekiller de bu vekaletin kurulması gerektiği ile ilgili konuşmalar yapmışlar ve kanun teklifi Kanun-i Esasi Encümenine iletilmiştir. (Zabıt Cerideleri, 1339, s. 332-336)

Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan kanunlardan biri de 885 Sayılı İskân yasası olmuştur. Bu kanunun çıkma sebebi ülke içerisinde asayiş sağlama arzusudur. Çünkü ülkede yapılan yeniliklere karşı çıkan muhalifler dışarıdan aldıkları desteklerle isyan etmeye başlamışlardı. İşte bu sebeple ülkede düzen sağlamak amacıyla kanun çıkarılmıştır. Aşağıdaki tablo da Atatürk dönemi olarak tarihlendirilen 1923-1938 yılları arasında çıkan isyanlar verilmiştir.

Tablo 7.

1923-1938 yılları arasında Cumhuriyet'e karşı çıkan ayaklanmalar (Babuş, 2006, s. 110-111)

Ayaklanma/ Ayaklanmacı, Gerçekleştirilen Askeri Harekât	Ayaklanmanın Başladığı Tarih	Bastırıldığı/ Bittiği Tarih
Nasturi Ayaklanması	12 Eylül 1924	28 Eylül 1924
Raçkotan ve Raman Tedip Hareketi	9 Ağustos 1925	12 Ağustos 1925
Şeyh Sait Ayaklanması	13 Şubat 1925	31 Mayıs 1925
Yusuf Taşo Ayaklanması	16 Mayıs 1925	16/17 Mart 1926
I. Ağrı Ayaklanması	16 Mayıs 1926	17 Haziran 1926
Koçuşığı Ayaklanması	17 Ekim 1926	1 Aralık 1926
Alikanlı Aşiretinden Halil Sami Ayaklanması	Mayıs 1927	25 Ağustos 1927
II. Ağrı Ayaklanması ve Ağrı Tedip Hareketi	13 Eylül 1927	20 Eylül 1927
Bıcar Tenkil Hareketi	7 Ekim 1927	17 Kasım 1927
Jiyan Aşiretinden Asi Resul Ayaklanması	22 Mayıs 1929	27 Eylül 1929
Tendürek Hareketi	14 Eylül 1929	27 Eylül 1929
Şeyh Abdülkadir Ayaklanması	14 Eylül 1929	27 Eylül 1929
Zeylan Ayaklanması	20 Haziran 1930	Eylül 1930
Savur Tenki Hareketi	26 Savur 1930	9 Haziran 1930
Oramar Ayaklanması	16 Temmuz 1930	10 Ekim 1930
III. Ağrı Ayaklanması ve Ağrı Hareketi	7 Eylül 1930	14 Eylül 1930
Haydaran Aşiretinden Kör Hüseyin Ayaklanması	20 Haziran 1930	10 Ağustos 1930
Barzani Şeyhi Ahmet'in Ayaklanması	16 Temmuz 1930	10 Ekim 1930
Pülümür Hareketi	8 Ekim 1930	14 Kasım 1930
Menemen Olayı	23 Aralık 1930	Aynı Tarih
Dersim Ayaklanması	21 Mart 1937	18 Kasım 1937

İsmail Beşikçi “*Doğu Anadolu’nun Düzeni, Sosyo- Ekonomik ve Etnik Temeller I*”, adlı kitabında Doğu’da meydana gelen isyanların sebeplerini şu şekilde açıklamıştır.

- Hilafetin Kaldırılması
- Bürokrasinin Kürt Halkıyla Çelişmesi
- Feodalizme Karşı Dışarıdan Yapılan Müdahaleler
- Milli Duygular
- Emperyalizmin Rolü (Beşikçi, 1970, s. 297-308)

Çıkarılan bu isyanların çıkış sebepleri düşünülecek olunursa, isyanların çıkış konumlarının Doğu Bölgelerinde gerçekleşmiş olması bölgenin hem coğrafi konumunun hem de bu sebebe bağlı olarak devlet otoritesinin tam manasıyla gerçekleşmemiş olması göze çarpmaktadır.

885 sayılı kanun için maddelerin oylama süreci 30 Mayıs 1926 tarihli meclis oturumunda gerçekleşmiştir. Maddeler oylanırken 3. Maddenin okunmasının ardından Trabzon Mebusu olan Rahmi Bey söz almış ve bir bölgeden başka bir bölgeye yapılacak olan nakil işlemlerinde köy halkının rızasının alınıp alınmayacağını sormuş ayrıca casusluk yapan kişilerin hudut dışarısına çıkarılmasında mahkeme kararıyla mı şüpheyle mi? Çıkarılacağını sorması üzerine konu hakkında Dahiliye Vekili olan Cemil Bey söz almış ve zaten casusluk yapanların mahkeme tarafından tutuklanacaklarını ve böylece hudutlardan uzaklaştırılmaya gerek kalmayacaklarını belirtmiştir (Zabit Cerideleri, 1926, s. 649-650). 885 sayılı kanunun 2. Maddesine bakıldığında şu cümle çok dikkat çekici olmuştur. “*Türk kültüründen olmayanlardan, bulaşıcı hastalığı olan kişi ve aileler, askeri ve siyasi suçlar dışındaki cinayet hükümlüleri, anarşistler, casuslar, çingeneler ve sınır dışı edilenler kabul edilmezler.*” (885 Sayılı İskan Kanunu, 1926) Bu cümle iskân yasaları ve yapılan devrimlerin ana sebebinin milli Türk kültürü oluşturmaya yönelik olduğunu açıkça beyan etmektedir (Saygın, 2021, s. 165). İskanlar yapılırken, iskân edilecek olan ahalinin ihtiyaçları da gözetilmiştir. 885 sayılı kanunun 6. maddesinde bunu açıkça görebilmekteyiz. Bu maddeyle ihtiyacı olanlara borçlanma yasası gereğince ev ve diğer gereksinimlerinin karşılanacağı, çiftçi olanlara arazi, sanayicilere dükkân, aynı şekilde ihtiyacı olan herkese gereksinimleri dahilinde isteklerinin temin edileceklerinin teminatı bu madde ile verilmiştir. Dışarıdan gelecek olan göçmenlere ise ihtiyacı olanların nakil masraflarının devlet tarafından karşılanacağı, ayrıca geçimleri için 2 ay süreyle masraflarının karşılanacağı 2 aydan sonra ise borçlandırılarak karşılanacağı da belirtilmiştir. Savaştan yeni çıkmış sayılabilecek olan bir devletin, kanuna bu şekilde bir madde koyması ve böyle bir fedakârlığın altına girmesi devletin göç ve iskân siyaseti konusunda hassasiyetini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

885 sayılı kanun çıkarılmış olduğu 1926 senesinin ardından 1927 senesinde de yeni bir nakil kanunu daha vücuda getirilmiştir. Dönemin iskân politikaları içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. 885 sayılı iskân yasasında olduğu gibi yine asayişli sağlama ön planda tutulmuştur. Ancak burada dikkat çeken nokta, aşiretleri devlete bağlama isteği olmuştur. Bu kanunda 1400 kişiyle birlikte ailelerinin ve bunun yanı sıra 80 asi ve ailelerinin nakledilmeleri için hükümete yetki verilmiştir. Nakledilecek olan bu kişilerin seyahat etmelerinde bir sakınca görülmemiş ancak iskân edildikleri yerlere geri dönmelerine ve o bölgeye seyahat etmelerine izin verilmemiştir. Bununla birlikte iskân yerlerini terk etmelerine müsaade edilmemiştir. Böyle bir maddenin konulması iskânlar da sürekliliğin sağlanmaya çalışılması ve başıboşluğun önüne geçilmek istenmesine önem verildiğini göstermektedir (885 Sayılı İskan Kanunu, 1926).

Ülkede daha önce çıkarılan iskân kanunlarının ihtiyacı karşılayamamış olması üzerine yeni bir iskân kanuna ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla İskân yasası tasarısı İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. 2510 Sayılı Kanun 21 Haziran 1934 tarihinde Resmî gazete yayınlamış ve bu tarihten sonra devletin yeni iskân yasası olarak yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 1934). Bu kanun 52 maddeden oluşur ve 10 bölüme ayrılır.

Tablo 8.

2510 Sayılı İskân Kanunu		
Bölümler	Maddeler	Ele aldığı konu
Giriş	1. ve 2. maddeler	İskân yerleri
1	3-7 arası	Muhacir ve mültecilerin kabulü
2	8-11 arası	Nakiller, kültür ve idare tedbirleri
3	12-25 arası	İskân
4	26-30 arası	Mecburiyetler, tasfiye ve istihkak mazbataları
5	31-38 arası	Muafiyetler
6	39-41 arası	Mali hükümler
7	42. madde	İskân komisyonu
8	43-47 arası	İcrai hükümler
9	48-52 arası	Meteferrik hükümler

Bu kanunun daha planlı ve kapsamlı olduğunu maddelerden anlamaktayız. Tabloda da görüldüğü üzere kanunun giriş bölümünde iskân yerleri belirlenmiştir. Bu iskân yerleri devlet tarafından üç bölgeye ayrılmıştır. Bu mntıkların ilki, Türk kültürlü nüfusun yoğunlaştırılmasının istendiği yerler, ikincisi Türk kültürünü temsil edecek kişilerin yerleştirileceği yerler, son mntika ise iskân ve ikamet yasak olduğu bölgeler olmuştur (Yeşiltuna, 2006, s. 72). Bu kanunun daha kapsamlı olduğundan daha önce bahsedilmişti, kapsamlı olmasının yanı sıra kafalarda soru işareti olan konulara da açıklık getirmekteydi. Üçüncü madde de muhacir ve mültecilerin tanımı yapılarak kimlerin mülteci sıfatı ile ülkeye alınacağı kimlerin muhacir sıfatıyla nitelendirildikleri belirtilmiştir. Buna göre; Türkiye'ye yerleşmek amacı ile gelmeyen zaruret doğrultusunda geçici oturak için gelen kişilere mülteci denilmiş, Türk kültürüne bağlı meskûn kimselere ise muhacir denilmiştir. Kimlerin ve hangi millet haklarının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri heyeti tarafından belirtilecektir.

885 sayılı kanunda olduğu gibi bu kanunda da kimlerin ülkeye muhacir olarak alınmayacağı açıkça belirtilmiştir. 2510 sayılı kanunla Türk devletlerinde görülen sosyal devlet anlayışının sürdürülmeye çalışıldığı da görülmektedir. Eğer bir göçmen hükümetin desteği ile iskân edilmek isterse hükümet tarafından daha önceden kendileri için belirlenmiş bölgelere iskân edilecektir. Yardım istemeyenler ise istedikleri bölgelere iskân edilmiştir. Yedinci maddede ülkeye gelenlerin iskanını belli bir düzene oturtmaya çalışmış olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk ırkından olmayanların yardım istemeseler dahi hükümetin göstereceği bölgelere iskân edilmeye mecbur edilmişler, iskân yerlerini terk etseler dahi ilk kez terk etmelerinde iskân bölgelerine geri gönderilecekleri, aynı hareketi tekrarladıkları takdirde İcra Vekilleri Kararı ile vatandaşlıktan çıkarılmalarına karar vermiştir. Yine ana dili Türkçe olmayanların bir araya gelerek köy ve mahalle, işçi ve sanatçı kümesi oluşturmaları engellenerek kasabalarda ve şehirlerde yerleşen yabancıların belediye sınırı içinde ki nüfusun yüzde onunu geçmesine de on birinci engel olmuştur. Böylece ülke içerisinde homojen bir nüfus elde edilmeye çalışılarak Türk nüfusunun asimile olmasına engel olunmak istenmiştir.

2510 sayılı kanunun aşiretler hakkında maddeler içermesi de dikkat çekici olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin geçmişinden ders alarak merkezi otoriteyi sağlamlaştırma çabası böylece kanunlar ile de desteklenmiştir. Onuncu maddenin (A) bendinde aşiretlere kendilerine özel hakların

bulunmadığını varsa bile bu madde ile kaldırıldığını söylemekle birlikte, (B) bendinde; “*Bu kanunun neşrinden önce herhangi bir hüküm veya vesika ile veya örf ve âdetle aşiretlerin şahsiyetlerine veya onlara izafetle reis, bey, ağa ve şeyhlerine ait olarak tanınmış, kayıtlı, kayıtsız, bütün gayrimenkuller devlete geçer. Bu kanun hükümlerine ve devletçe tutulan usullere göre bu gayrimenkuller muhacirlere, mültecilere, göçebelere, naklolunanlara, topraksız veya az topraklı yerli çiftçilere dağıtılıp tapuya bağlanır...*” (2510 Sayılı İskân Kanunu, 1934) Böylece aşiretlerin toprak hakimiyetleri üzerinden üstünlük sağlamalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu kanun ile aşiret düzenine karşı çıkıldığı ortadadır. Çünkü devlet aşiretleri parçalayamaz ise devrimleri gerçekleştiremezdi. O dönemlerde çıkan isyanların ana sebeplerinin isyan karşıtı olduğu bir gerçektir.

Bu kanunun istikrarlı bir biçimde devam ettirilmesi içinde maddeler eklenmiştir. Kanunun 29. Maddenin A fıkrasına göre hükümet tarafından yerleştirilen kimselerin yerleştirildikleri bölgelerden en az 10 yıl süreyle oturma zorunluluğu getirilmiş, dahiliye vekaletinin izni olmadıkça yer değiştirilemeyeceği de eklemiştir (2510 Sayılı İskân Kanunu, 1934). A fıkrasında hüküm böyleyken, B fıkrasında ise daha önce belirtilen 1 ve 3 numaralı mıntikalardan 2 numaralı mıntikalara iskân edilenlerin on yıl sonra bile iskanlarına izin verilmemiştir (2510 Sayılı İskân Kanunu, 1934). Genel anlamda kısıtlayıcı maddeler olmakla birlikte ülkeye gelen ve ülke içindeki kişilerin yerleştirilmeleri belirli kıstaslara göre yapılıp ülke içindeki asayışsızlıklar ve düzensiz yerleşme bir plana bağlanılmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti bir yandan devrimler ile kurumlarını yerleştirmeye çalışıp tam bağımsız bir devlet meydana getirmeye çalışırken bir yandan da Osmanlı Devleti’nden kalan sorunlarla da uğraşmak zorunda kalmıştır. Uğraşmak zorunda kaldığı ve Cumhuriyetin ilk yıllarında gerek iç meselede gerekse de dış meselede gündemini önemli konuların başında göç ve iskân meselesi oluşturur. Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları uyguladıkları politikalarla hem bu sorunlara çözüm üretme hem de göçlerin kurulan yeni devletin insan kaynağına olan ihtiyacını giderme amacıyla çalıştıkları göze çarpmaktadır.

Makalede anlatılanlar ışığında Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin özellikle Atatürk dönemi uyguladığı göç ve iskân politikasının çok yönlü ve birçok sorunu çözme eğiliminde olduğu görülmektedir. Özellikle Lozan Anlaşmasından sonra mübadele ile gelen Türklerin hem temel ihtiyaçlarının giderilmesi hem de geldikleri yerlerdeki yaşam koşullarına yakın bir hayatı devam ettirmelerini sağlamalarına azami ölçüde dikkat edilmiştir. Bu amaçla gelen mübadiller meslek ve sosyal statülerine göre Anadolu’nun çeşitli bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Ayrıca mübadele dışı gelen göçlerde de bu politika takip edilmiştir. Atatürk döneminde yeni kurulmuş olan devletin nüfusunun homojenleştirilip milli ve üniter bir devlet oluşturulması göç ve iskân politikalarının belirlenmesinde çok önemli rol oynamıştır. Özellikle mübadele ile ülkedeki Türk nüfusu oranı ve sayısı artırılarak ulus devlet inşasına katkı sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca özellikle Anadolu’nun doğusunda meydana gelen isyanları önleme amacıyla yeniden göç politikasına başvurulmuştur. Bu da bölgedeki asayişin sağlanmasında ve devlet otoritesinin bölgede güçlenmesine yardımcı olmuştur.

Atatürk dönemi uygulanan göç ve iskân politikaları, çıkarılan yasa ve kararlar kurulan genç cumhuriyetin nüfus sorunu, nüfusun homojenleştirilip milli devletin yapısının güçlendirilmesi ve güvenlik sorununun giderilmesi hususunda pratik çözümler üretmiştir. Bu dönemde alınan kararlara bakıldığında ilk yıllarında birçok sorunla boğuşan genç cumhuriyetin mübadele ve göç konusunda başarılı bir sınav verdiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- (1934, 04 11). *Akşam Gazetesi*.
- (1934, 04 16). *Akşam Gazetesi*.
- (1934, 08 20). *Akşam Gazetesi*.
- 2510 Sayılı İskân Kanunu. (1934, 06 14). 07 01, 2021 tarihinde [www5.tbmm.gov.tr:https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302510.pdf](http://www5.tbmm.gov.tr:https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc013/kanuntbmmc013/kanuntbmmc01302510.pdf) adresinden alındı
- 365 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Kanunu. (1339, 11 08). 06 27, 2021 tarihinde [www5.tbmm.gov.tr:https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200368.pdf](http://www5.tbmm.gov.tr:https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200368.pdf) adresinden alındı
- 885 Sayılı İskan Kanunu. (1926, 07 01). [www5.tbmm.gov.tr:https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400885.pdf](http://www5.tbmm.gov.tr:https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400885.pdf) adresinden alındı
- 885 Sayılı Kanun. (1926, 07 01). 07 05, 2021 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi: [https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400885.pdf](http://www5.tbmm.gov.tr:https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400885.pdf) adresinden alındı
- Ağanoğlu, H. Y. (2017). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi: Göç*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Arı, K. (2000). *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Babuş, F. (2006). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik ve Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti ve Uygulamaları*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Baklacioğlu Özgür, N. (2010). *Dış Politika ve Göç Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990)*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Beşikçi, İ. (1970). *Doğu Anadolu'nun Düzeni Sosyo- Ekonmik ve Etnik Temelleri*. Ankara: E Yayınları.
- Bıçaklı, H. A. (1988). *Türkiye Bulgaristan İlişkileri (1919-1988) (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Biçici, M. (2019). Lozan Barış Antlaşması ve Göç. M. N. Gültekin içinde, *The Global Refugee and Migration Congress* (s. 199-208). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Biçici, M. (2019). Lozan Barış Antlaşması ve Göç. *The Global Refugee and Migration Congress* (s. 199-208). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Yayınları.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk- Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*(3), 9-32.
- Bozkurt, M. (2019). *Türkiye ile Romanya Arasındaki Siyasi İlişkilerin Kurulması (1920-1930)*. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Çapa, M. (1990). Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskânı. *Atatürk Yolu Dergisi*, 2(5), 49-69.
- Çeçen, B. (2016). *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Düzensiz Göçmenlerin Yasallaşma Süreçlerinde Göçmen Derneklerinin Rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, B. (1999). *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans TEzi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.

- Demirtaş, B. (2008). *Lozan Mübadele Sözleşmesi'nin Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duman, Ö. (2016). Romanya'dan Kocaeli Vilayetine Göç ve İskân. H. Ed. Selvi, B. M. Çelik, & A. Yeşildal içinde, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu* (s. 497-503). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Ed.Perruchoud, R., & Jillyanne, R. (tarih yok). *Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü*. Uluslararası Göç Örgütü.
- Erdal, İ. (2018). *Ulusallaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1930*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Güner, Z. (2017). *Lozan'da Türk- Yunan Mübadele Siyaseti*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- İskan Tarihçesi*. (1932). İstanbul: Hamit Matbaası.
- Kara, B. (2005). Dramatik Bir Huzur Mücadelesi: Mübadele. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 187-198.
- Karataş, M. (2004). *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi (1923-1925) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı.
- Kıracı, M. (2006). *Cumhuriyet Döneminin İlk Göçü Türk Yunan Mübadelesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meray, S. L. (2001). *Lozan Barış Konferansı (Tutanaklar ve Belgeler)*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Meray, S. L. (2001). *Lozan Barış Konferansı (Tutanaklar ve Belgeler) (Cilt 2)*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Meray, S. L. (2001). *Lozan Konferansı (Tutanaklar ve Belgeler) (Cilt 1)*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Mübadele, İ'mâr ve İskan Vekaletinin Teşkilât ve Masraflı Hakkında Kânûn*. (1923, 11 07). Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/41.pdf> adresinden alındı
- Pavlidis, A. (1997). *Yunan Kaynaklarına Göre Mübadele Meselesi (1918-1930) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pavlidis, A. (1997). *Yunan Kaynaklarına Göre Mübadele Meselesi (1918-1930) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Peker, M. (2005). Lozan Konferansı'nda Nüfus Tartışmaları. *Belleten, LXIX(256)*, 1015-1046.
- Resmi Gazete. (1934, Haziran 14). 2510 Sayılı İskan Kanunu.
- Saygın, S. (2020). Kâzım Karabekir ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6(3), 1091-1108.
- Saygın, S. (2021). Türk Milli Kültürü ve Atatürk Devrimleri. *Social Sciences Studies Journal*, 76(7), 161-172.
- Saygın, S. (2021). Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinde Görev Yapmış Akademisyen Kökenli İçişleri Bakanlarının Faaliyetleri. *Gazianep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 1435-1448.
- Şimşir, B. N. (1990). *Lozan (1922-1923) (Cilt 1)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şimşir, B. N. (1990). *Lozan Telgrafları (1922-1923) (Cilt 1)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tevfik, İ. (2017). *İnsan ve Mekan Yüzüyle Mübadele 1923'ten Bugüne Zorunlu Göç*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

- Troçki, L. (1995). *Balkan Savaşları*. İstanbul: Arba Yayınları.
- Yeşiltuna, S. (2006). *1934 İskân Kanunu ve Türk Basınındaki Yansımaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Yıldırım, A. (2004). *Cumhuriyet Dönemi İskân Politikaları (1923-1952) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Yıldırım, S., & Sofuoğlu, A. (2012). Balkan Savaşları ve Göç. *Türk Yurdu Dergisi*(303).
- Zabıt Cerideleri (2. Dönem, 1. Cilt, 12. Birleşim)*. (1339). Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.
- Zabıt Cerideleri (2. Dönem, 25. Cilt, 110. Birleşim) (Cilt 25)*. (1926). Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları.